

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Realitate și ficțiune, azi / antolog. alc.: Florea Firan.

Craiova: Scrisul Românesc Fundația-Editura, 2020

ISBN 978-606-674-278-8

I. Firan, Florea (antolog.)

82.09

Realitate și ficțiune, azi

Antologie de Florea Firan

© Scrisul Românesc

Fundația-Editura, Craiova, 2020

Tel./fax: 0722.753.922; 0251/413.763

Email: scrisulromanesc@yahoo.com

Scrisul Românesc
Fundația - Editura

IOAN LASCU

Premiul „Petre Pandrea” pentru volumul în manuscris
„Generația '80. Un excurs istorico-critic”

RODICA GRIGORE

Premiul „Șerban Cioculescu” pentru susținerea, cu continuitate,
a rubricii „Literatură universală” în revista „Scrisul Românesc”

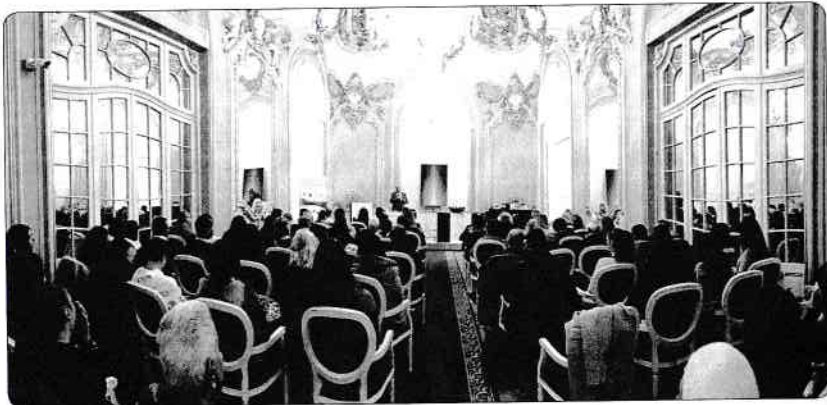
IULIAN SEGĂRCEANU

Premiul „Corneliu Baba” pentru întreaga activitate artistică

PREMIUL „SCRISUL ROMÂNESC” DE DEBUT ÎN VOLUM – 2019

Premiul „Al. Macedonski – Prima Verba”
TEODOR BURNAR, debut secțiunea POEZIE

Premiul „Al. Macedonski – Prima Verba”
IUSTIN NIȚĂ, debut secțiunea POEZIE

Cuprins

Florea Firan – <i>Realitate și ficțiune, azi</i>	5
Andrei Codrescu – <i>Realitatea fictivă și ficțiunea reală</i>	8
Carmen Firan – <i>Realitate și Imaginație</i>	11
Dumitru Radu Popa – <i>Realitate, Ficțiune, Adevăr, Anticipație</i>	17
Ioan Lascu – <i>Unde începe ficțiunea?</i>	22
Mihai Ene – <i>Realitate vs. ficțiune – un raport dialectic</i>	28
Gabriel Coșoveanu – <i>În contra amestecării categoriilor</i>	32
Gabriela Rusu-Păsărin – <i>Fantasticul realității și realitatea fantasticului</i>	38
Constantin Cubleșan – <i>Romanul, de la ficțiune la realitate</i>	44
Mihai Firică – <i>Ești ceea ce crezi. Și dacă nu crezi, tot te vor inventa</i>	48
Adrian Sângeorzan – <i>Bastarzii distopici ai viitorului</i>	52
Emanuel D. Florescu – <i>Imaginația între realitate și ficțiune</i>	57
Horia Dulvac – <i>Adevăr creat versus adevăr descoperit</i>	62
Adrian Cioroianu – <i>Uneori vecini, mai întotdeauna prieteni.</i> <i>100 de ani de relații diplomatice între România și Polonia</i>	69
Constantin Zărnescu – <i>Ficțiunea – precum aureola sfinților</i>	76
Geo Constantinescu – <i>Ficțiunea realității și realitatea ficțiunii</i>	79
Mircea Pospai – <i>Literatură și jurnalism sau Între ficțiune și realitate</i>	88
Rodica Grigore – <i>Proza lui Roberto Bolaño între realitate și ficțiune</i>	95
Florentina Anghel – <i>Realitate și ficțiune în romanul lui John Updike</i>	102
Oana Băluică – <i>Frontiere</i>	106
Emilian Ștefăriță – <i>Realitate vs Ficțiune</i>	111
Bogdan Popa – <i>Realitatea și (re)inventarea unor forme de cultură</i>	114
Viorica Gligor – <i>Puterea de seducție a ficțiunii, azi</i>	118
Dan Ionescu – <i>Raportul dintre realitate și ficțiune, în opera lui Urmuz</i>	123
Tania Jilavu – <i>Realitate și ficțiune la timpul prezent</i>	130
Anda Simion – <i>Operațiunea Marte. Devenirea umană,</i> <i>la granița dintre realitate și ficțiune</i>	135
Colocviile „Scrisul Românesc” în imagini	139

Jules Perahim – *Dialog între două lumi* (1975)

Florea FIRAN

Realitate și ficțiune, azi

Colocviile *Scrisul Românesc*, manifestare cultural-științifică în care se dezbate teme importante și de actualitate rezonând cu mișcările culturale și de idei în plan național și universal, au ajuns la ediția a XIV-a. Desfășurate la sfârșit de an, acestea reprezintă, într-un fel, și un cadru de evaluare a activității Editurii și Revistei *Scrisul Românesc*, prin lansarea de titluri noi, acordarea unor premii de excelență și debut în volum, reliefarea profilului revistei având ca obiectiv fundamental interculturalitatea. Dacă temele anterioare s-au referit la aspecte și tendințe privind multiculturalismul, actualitatea istoriei literare, viitorul cărții, literatura și sincretismul artelor, limba română și mass-media, puterea cuvintelor, avangarda și avangardismul, intelectualii și puterea, unitate prin diversitate, tema Colocviilor

Scrisul Românesc din acest an își propune să dezbată un subiect de interes al timpului nostru – raportul dintre *realitate și ficțiune*. Desigur, tema nu este nouă, ea a cunoscut diverse interpretări în concordanță cu evoluția societății și a literaturii. Încă din antichitate Aristotel afirma: „Decât întâmplări posibile anevoie de crezut, trebuie preferate mai curând întâmplări imposibile cu înfățișare de a fi adevărate.”

Realitatea concurează imaginația și tinde să o depășească, într-un moment în care inteligența artificială, robotica și explozia tehnologică fac posibile cele mai aventuroase vise.

Confuzia informațiilor, propaganda politică de o natură sau de alta, asaltul știrilor false vehiculate pe diverse canale mediatice și rețele de socializare creează o realitate paralelă folosită de diverse autorități în a altera adevărul și a influența grupuri sociale.

Pe de altă parte, ficțiunea în literatură pierde tot mai mult teren. Imaginația nu mai pare să fie de ajuns. Nu mai există tihna de a citi romane de atmosferă sau povestiri fantastice când timpul e dat cu rezeptorul iar realitatea e invadată de supra-realism.

Puterea umană de a crea ficțiuni și uneori de a le transpune în realitate este infinită și în zilele noastre. În teoria literară, dar mai ales în literatura propriu-zisă s-au dovedit preocupări intense privind conexiunea dintre realitate și ficțiune, unul dintre cei mai profunzi scriitori care a abordat în scrierile sale acest aspect este Umberto Eco. El susține că „în ficțiunea narativă, referințele la lumea reală se amestecă de minune. Acest fapt

face loc la unele fenomene binecunoscute. Primul constă din a proiecta lumea ficțională asupra realității, cu alte cuvinte a crede în existența reală a personajelor și întâmplărilor fictive”, adică realitatea și ficțiunea devin astfel mult mai interconectate.

Oscar Wilde afirma că „viața imită arta mai mult decât arta imită viața”, iar Mark Twain găsea că „singura diferență dintre realitate și ficțiune este că ficțiunea trebuie să fie credibilă”, în timp ce Mario Vargas Llosa, în *Scrisori către un tânăr romancier*, susținea că „ficțiunea nu este viața trăită, ci altă viață inventată cu materialele oferite de prima și fără de care viața ar fi mai sordidă și mai sărăcăcioasă decât este”.

Legătura imaginarului cu realul lumii ne trezește interesul de lectură, de a viziona spectacole de teatru, muzică sau filme, după cum poate deschide porțile realității virtuale. În literatură, libertatea fanteziei se trage din lumea realului transpusă în basme, realism magic, literatura de anticipație și SF care devin modalități de relevare a realului. *Gargantua și Pantagruel* (de Rabelais), *Călătoriile lui Gulliver* (de Jonathan Swift), *Alice în Țara Minunilor* (de Lewis Carol) sau *Basmele românilor* de Petre Ispirescu sunt câteva exemple elocvente în acest sens.

Intervențiile celor peste 25 de autori participanți la dezbateră temei *Realitate și ficțiune*, azi au reușit să vină cu interpretări și puncte de vedere de o mare diversitate și să releve raportul dintre realitate și ficțiune, mai ales în zilele noastre când o criză valorică este puternic vizibilă, cele mai multe cu exemple din literatura română și universală și mai puține din sfera tehnologică sau politică, cum ne-am fi așteptat.

Realitatea fictivă și ficțiunea reală

Dacă nu-i televizată, realitatea nu există. În același timp, spectatorii nesatisfăcuți de realitatea prezentată de televiziune, spun că realitatea televizată nu există. Deci nici realitatea netelevizată nici realitatea televizată nu există. În concluzie, realitatea nu există. Pe canalul de știri MSNBC l-am văzut recent pe Salman Rushdie promovându-și noua lui carte, *Quichotte*. Salman Rushdie este unul (dacă nu singurul) dintre scriitorii în viață care poate fi încadrat și în știri, și în literatură. În secolul trecut a fost subiectul unei *fatwa* al lui Ayatollah Khomeini. A *fatwa*, în caz că i-ați ratat istoria, este un ordin dat credincioșilor islamici să-l omoare pe scriitor unde și când îl zăresc. Crima lui Rushdie a fost un pasaj din romanul *The Satanic Verses* în care, a zis Khomeini, scriitorul l-a insultat pe profetul Mohamed.

Din momentul în care Rushdie a fost fatwavitat, a fost protejat și ascuns de serviciul secret britanic. A ieșit din ascunziș numai ca să dea interviuri la știri și să explice oamenilor de rând cum lucrează imaginația unui scriitor. *The Satanic Verses* este un roman de genul „realism magic” în care realitatea și imaginarul se amestecă poetic ca într-un basm. Realitatea lui Khomeini a fost și ea acuzată de realism magic, dar nimeni nu s-a îndoit de faptul că amenințarea cu moartea a fost reală. La televizor Rushdie a fost întrebat de ce noua lui carte, *Quichotte*, nu mai e scrisă în stil de realism magic, dar e mai degrabă o repovestire a lui Don Quixote. Rushdie a răspuns că nimeni nu mai știe ce-i real și ce-i ficțiune. Ziarele și televiziunea raportează ceea ce se întâmplă în lume, dar pe rețelele sociale se nascocesc tot genul de ficțiuni conspirative care neagă ce vedem pe televizor sau citim în ziare. Conspiraționiștii sunt conduși de președintele Trump care zice că tot ce vedem în presă este „fake news”, știri inventate de „deep state”, statul ascuns (al cărui președinte este chiar el). Atunci, a zis Rushdie, căutarea realității este o aventură imposibilă pe care numai un idealist ca Don Quixote (sau *Quichotte*) poate s-o caute sincer. După acest interviu la știri, Salman Rushdie, care nu se mai ascunde, s-a dus acasă unde, pentru noi, spectatorii, nu mai există.

Deducem de aici că nici realitatea nici ficțiunea nu există. Numai căutarea realității de către idealisti și moartea (sau amenințarea cu ea) fac o punte șubredă între real și ireal. Cu toate astea, mă feresc să pun realitatea între ghilimele pentru că l-am luat în serios pe Nabokov care a zis că realitatea între

ghilimele duble este un semn de boală mintală. Mult mai rău și mai maladiv este realitatea între ghilimele unice conținute de o realitate între ghilimele duble. Această situație cere tratament urgent. Nabokov s-a oprit acolo. Eu nu vreau să speculez despre realitatea cu majusculă – acolo sălășluiește Nebunia pur și simplu. Pentru mine aceste argumente fac proba unei formule matematice: *realitate minus ficțiune = zero*. În acest sfert al secolului 21 am ajuns la balanța perfectă pe care filosofii nu au putut s-o găsească.

Carmen FIRAN

Realitate și Imaginație

Câtă legătură are realitatea cu adevărul? Termenii pot fi folosiți uneori la schimb: cât adevăr, atâta realitate. Doar că lumea e supusă impermanenței, adevărul e relativ iar realitatea în continuă schimbare. În plus, în era noastră, tehnologia se joacă după voie cu realitatea, iar adevărul, ușor de alterat, a devenit o unealtă maleabilă și fluidă, folosită cu perspicacitate în toate palierele vieții, de la mass-media și industria reclamei, la politică. Arta de a manipula realitatea și de a detorsiona adevărul este practică de lideri din lumea întreagă pentru a-și consolida puterea, a slăbi încrederea în instituțiile democratice, a acoperi acte de corupție, în dezinformare și propagandă. Nimic nou, istoria e plină de exemple

în care adevărul devine neputincios în fața scenariilor și conspirațiilor care par mai credibile pentru mințile închistate în dogme și prejudecăți.

Spălarea pe creier a fost practică de toate dictaturile, doar că mai nou există o mare apetență pentru știrile false și adevărurile trucate pentru cei care de bună voie, în libertate, chiar în societăți cu tradiție democratică, aleg să se lase spălați pe creier în scopul de a-și legitima alegerile ori a-și ascunde limitele. Până la urmă motivația personală este cea care poate scuza negarea adevărului și crearea unei realități alternative, acceptabile, în care credințele, obsesiile și speranțele individuale nu sunt contrazise. Adevărurile incomode sau antipatice sunt doar știri false pentru cei care vor să-și păstreze iluziile. Realitatea care deranjează e doar ficțiune.

La rândul ei, ficțiunea în literatură pierde tot mai mult teren. Timpul povestirilor fantastice a trecut. Nimeni nu mai are tihna de a citi romane de atmosferă, când realitatea bate și ficțiunea și supra-realismul, iar imaginația e depășită prin ce poate face un simplu telefon celular, de exemplu, care te poate transporta oriunde, în istorie și în spațiu, printr-o simplă apăsare de tastă. O majoritate îngrijorătoare de populație adultă din Statele Unite nu mai citește de mult cărți. Din lipsă de timp, lipsă de curiozitate, ori de exercițiu. Însuși președintele de acum afirmă cu mândrie că nu a citit nicio carte. Un deficit de atenție sau o bravadă pentru a câștiga suport electoral. Cultura, educația, lecturile sunt asociate unei elite care merită cel mult disprețuită ca fiind purtătoare de virusuri

intelectuale perturbante pentru mințile înțepenite. Presa liberă este și ea decretată inamicul poporului. A privi adevărul în față nu e de niciun folos, când ai de susținut utopii și farse. Pe fondul acestei stepe culturale încep să crească ciulinii ideologiilor naționaliste, iar steпа se întinde cu repeziciune oferind un teren numai bun proliferării teoriilor conspiraționiste și deformării realității.

Câte realități ar fi? Nenumărate. Fiecare individ proiectează în afară propria lui realitate. Cu alte cuvinte, cum vede el lucrurile reprezintă realitatea lui personală, un fel de mică religie pe care și-o creează, în care crede, și vrea să o aperse. Cuvântul magic este *a crede*. Ceea ce fiecare crede în particular poate să nu aibă nicio legătură cu realitatea în sine. Și mai e un verb definitiv: *a vedea*. Fiecare vede altceva în aceeași realitate, în funcție de așteptările sau de convingerile lui. Asemeni optimistului care vede paharul pe jumătate plin și pesimistului care îl vede pe jumătate gol. Realitatea în sine de fapt există doar în absolut, într-un mediu steril. Practic există doar *interpretarea* realității, modul în care fiecare se raportează la lumea din afară, prin propriul lui sistem de valori.

După unii, realitatea ar fi acel ceva care nu dispare atunci când nu mai crezi în el. Perspectivă înfricoșătoare, adică fantasmele noastre vor supraviețui și după ce ne vom lepăda de ele. Vor continua să plutească la nesfârșit infestând aerul cu bule mistice până ce confuzia și haosul vor lua totul în stăpânire. Alte teorii spun că dacă încetăm să mai credem în ceva, acel ceva dispare. Variantă mai încurajatoare. Chiar dacă te mai bântuie

ceva timp, un coșmar se disipează când te trezești a doua zi dimineața la așa-zisa realitate.

Lucrurile se complică și mai mult grație performanțelor tehnologice care pot scoate din realitate orice, sau o pot modifica după voie. Inteligența artificială a dus la crearea unei realități paralele, și ea artificială, în care lumea mașinilor și roboților imită lumea oamenilor, interacționează cu ea, ba chiar intră în competiție și poate sfârși prin a o depăși.

Dincolo de utilitatea performanțelor atinse prin aplicarea inteligenței artificiale în domeniul tehnice, electronice și industriale, viitorul pare să ascundă reformularea matricei umane. Studiile arată că în câteva decenii, nu foarte multe, oamenii vor face mai mult sex cu roboții decât între ei. Un film pe care l-am văzut în urmă cu ceva timp, *Children of Men*, mă urmărește încă. Nu se mai nașteau copii pe pământ. O poliție universală încerca să țină sub control teritoriile ocupate cu lagăre de emigranți, într-o apocalipsă socială dominată de frică și violență. Semnele unei evoluții marcate de recesiune sexuală, criză demografică, depresii economice globale, spaima de venetici și rejectarea oricăror diferențe se fac deja simțite...

În sistemele totalitare, pentru a supraviețui înăuntrul cuștii, în spatele zidurilor, oamenii își găsesc supape de rezistență în forme de libertate interioară. Rejectează realitatea crudă, dură, și aleg să trăiască cu iluzia unei realități imaginate; învață să recunoască adevărul trucat, dezinformarea și realitatea fardată propagată pe canalele oficiale. În lumea liberă însă lucrurile stau puțin diferit. Aici oamenii au garda jos, nu și-au

format abilitatea de a recunoaște semnele realității deformate de discursuri politice duplicitare, au încrederea în instituții democratice și în autoritate.

Doar că democrația nu este o fortăreață pregătită să înfrunte orice convulsii istorice. Azi mai mult ca oricând se vorbește despre fragilitatea democrațiilor vestice pe fondul ascensiunii la putere în multe state a extremei drepte. Și odată cu ea, ia naștere o realitate alternativă, bazată pe fapte și știri alternative, propagate de mass-media partinică, prin site-uri și rețele de socializare în care teoriile conspirațiilor capătă credibilitate, iar adevărul este trunchiat, denaturat, ori citit pe invers, în funcție de interesele politice de moment.

Realitatea alternativă este liniștitoare cât ar fi de supra-realistă pentru cei indoctrinați politic. De aici la populism, intoleranță și rejectarea diferențelor nu e decât un pas. Izolaționismul urmează globalizării, divizarea se opune uniunilor politice și economice internaționale, sunt identificați dușmani, unii inventați, pe criterii confuze – presa independentă, marile corporații, emigranții etc. Realitatea alternativă indusă maselor generează în timp mișcări sociale și mentalități de care liderii politici aflați la pupitrele de comandă se vor folosi pentru a dezbină populația, a deregla echilibrul și a crea o altă ordine mondială.

Dintre toate realitățile posibile, cea mai spectaculoasă este, cu siguranță, cea virtuală – realitatea visurilor și imaginației, a scufundării mentale în lumea tridimensională, a simțurilor și percepției, unde orice devine posibil, palpabil, și intens vizual.